

“Serbest Piyasa”

Kadınları Neden Özgürleştirmez?

Sibel ÖZBUDUN

Dr. Hacettepe Üni. Antropoloji Bölümü

“Özgürlükleri üretmek yetmez, paylaşmak gerekir.”¹

Söze bir “itiraf”la başlamak istiyorum. 8 Mart’lar bana “ağır” gelmeye başladı. Birden fazla nedenden dolayı.

Nedenlerden ilki, 8 Mart’a ilişkin algıların giderek absürd bir düzleme kaymakta oluşuna ilişkin gözlemlerim. “Ne gibi” mi diyorsunuz?

Bu duyguya ilkin hangi yıld hatırlamıyorum, ama MHP iktidar ortağıydı ve AB üyeliği konusunda ülkedeki hava şimdiki gibi karamsar değildi. Bir 8 Mart günü MHP’lilerin İstanbul’da Bakırköy meydanında kadınlara karanfil dağıttığını gördüm ekranlarda! Sert bakışlı delikanlılar ellerindeki çiçekleri yoldan geçen kadınlara mekanik bir hareketle uzatıyor, kadınlar da hafif bir irkiliyle kabulleniyorlardı bu “armağanı”, galiba “ne olur ne olmaz” diye geçirerek içlerinden.

Gerisi çorap söküğü gibi geldi: uzağa gitmemelim, TBMM önünde ilginç bir görüntü oluşturan, sandıklarından yeni çıkmış şapkaları başlarında Cumhuriyet kadınları; Zübeyde Hanım’ın mezarını ziyaretler; “devletlü”lardan Türk kadınının şefkat ve rikkatine ilişkin açıklamalar; “Atatürk’ün biz kadınlara verdiği haklar”a ilişkin dokunaklı nutuklar...

Ha, tabii bir de kadınlara alınacak hediyeler için bir günlüğüne yeniden düzenlenen vitrinler; gazetelerde çarşaf çarşaf “O’nu şıMARTın” ilanları; en güzeli de, bir bankanın 8 Mart’ta kadınlar için piyasaya sürdüğü, “yalnız alışverişlerde değil, makyaj tazelerken de kullanılabilir” aynalı kredi kartı...

¹ Elbert Hubbard.

Sizce de bu görüntüler, 8 Mart'ları "Ekmek, Gül ve Hürriyet" uğruna canlarını vererek bizlere armağan eden kadınların kemiklerini sızlatmıyor mu?

Ama diyorum ya, bu, işin yalnızca bir yönü.

KADINLIK DURUMU...

Bir başka yönü ise, 8 Mart arefesinde ekranlardan ve gazete sayfalarından üzerimize boca edilen "kadın verileri". Kadınlığın eğitimde, istihdamda, siyasal temsilde, sağlıkta ne denli geri, dayakta, tecavüzde, yoksullukta ve acılarda ne denli "ileri" olduğunu gösteren veriler.

Bu vesileyle bunlardan bazılarını anımsayalım mı?

- Dünyamızda günde 1 doların altında geçinmek zorunda kalan 1.2 milyar yoksulun yüzde 70'ini kadın ve çocuklar oluşturuyor.

- Ücretsiz aile işçilerinin yüzde 61'i, ama dünyadaki yöneticilerin (kamu ve özel sektör) yalnızca yüzde 21'i kadın.

- Yerüzünde 700 milyon kadın,, beslenme, içme suyu, sağlık hizmetleri ve eğitim olanaklarından yoksun.

²Zeynep Nuhoğlu, "Küresel Erkek Suçları", *Express*, No:2006/8, 62, Haziran 2006, s.32.

- Dünyada okuma-yazması olmayanların yüzde 67'sini kadınlar oluşturuyor.

- Her yıl 1.5 ila 3 milyon arası kadın dayak yediği, şiddete uğradığı ya da ikinci sınıf muamelesi gördüğü için yaşamını yitiriyor.

- Kadınlar dünyanın her yerinde

Örneğin: Almanya'da Her beş kadından biri, eşinden fiziksel ve cinsel taciz görüyor. Avustralya'da prematüre ölümlerin başta gelen nedeni aile içi şiddet. Avustralyalı kadınların yüzde 36'sı, ilişkilerinde eşleri tarafından şiddete maruz kalıyor. Fransa'da Her dört günde bir, bir kadın eş tarafından dövülerek öldürülüyor. Bu kadınların yarısından fazlası daha önce de aile içi şiddete maruz kalmış. Hollanda'da polis kayıtlarına göre yılda 500 bin aile içi şiddet vakası meydana geliyor. Her beş kadından birine partneri şiddet uygulamış. Genç kızların yüzde 15'i, 16 yaşına gelmeden aile üyelerinden biri tarafından cinsel tacize uğramış. 2005'te rapor edilen 425 kadın ticareti vakası var ve bu kadınların çoğu hayatını seks kölesi olarak sürdürüyor. Güney Kore'de 2002'de yapılan araştırmaya göre, göçmen kadınların yüzde 12'si işyerinde cinsel şiddete uğruyor, çoğu işini ve statüsünü kaybetme korkusundan ihbarda bulunmuyor. İngiltere'de aile içi şiddet, her hafta iki kadının ve yılda otuz erkeğin hayatına mal oluyor. Ülkenin üçte biri, kadınların tecavüze uğramalarında en büyük faktörün kısmen ya da tamamen gene kadınların olduğunu düşünüyor. Her 12 kişiden biri de, tecavüzün, kadının çok partnerli olmasından kaynaklandığını düşünüyor. Gana'da 10-18 yaş arası kızların çoğu cinsel taciz tehlikesi altında. İspanya'da 2005 yılında 60'tan fazla kadın aile içi şiddet vakalarında hayatını kaybetti. 2004'ün ilk yarısında 47 bin şikâyet kayda geçti; bu, 2003 dönemine göre yüzde 24 artış demektir. Paraguay'da her on günde, bir kadın öldürülüyor. Aile içi şiddetin faileri para cezasıyla paçayı kurtarıyor. Sırbistan-Karadağ'da 2003'te 1456 kadınla yapılan ankete göre, yüzde 24'ü fiziksel ve cinsel şiddet görmüş, vakalardan sadece yüzde 4'ü polise rapor edilmiş. İsveç'te kadına yönelik şiddet 2003'te 22.400 şikâyetle artışta ve bu konuda yerel yönetimlerin çoğu sorun yaşıyor.²

Kız çocuklara yönelik kırımın anne karnında

başladığı Hindistan'da ise, “her yarım saatte bir kadın tecavüze uğruyor ve her 75 dakikada bir kadın, genellikle yeteri kadar çeyiz getirmedeği için yakılarak öldürülüyor.”³

- Dünya çapında şiddete uğrayan kadınların yüzde 70'ini bundan kimseye söz etmiyor, resmî makamlara başvuruda bulunmuyor. Neden bulunsun ki? Örneğin Avusturya'da 1990'lı yıllardaki tecavüz davalarının yalnızca yüzde 20'si mahkûmiyetle sonuçlandı.

- Dahası, örneğin Bolivya, Kosta Rika, Etiyopya, Lübnan, Peru, Romanya, Uruguay ve Venezüella'da yasalar tecavüz kurbanı kadınların tecavüzcüleriyle evlenmeleri durumunda fiili suç saymamakta.

- Ve de hâlâ pek çok ülkede (Peru, Bangladeş, Arjantin, Ekvator, Mısır, Guatemala, İran, İsrail, Lübnan, Suriye, Ürdün, Venezüella...) “namus”

gerekçesi kadınlara yönelik şiddet suçlarında hafifletici neden sayılmakta.

- Kadınlara yönelik şiddetin en yoğun, savaşlar sırasında yaşandığı bilinir. Günümüzde milyonlarca kadın ve çocuk dünyanın 34 bölgesinde süregelen çatışmalarda kapana kısılmış durumda. Bunlar ölüm, açlık, salgın hastalıklar, evinden barkından olmanın yanı sıra, erkeklerin başına pek gelmeyen bir şey, tecavüzle de karşı karşıyalar. “Bosna'da, savaşın daha ilk aylarında 20 bin kadın tecavüze uğradı. Sonraki yıllarda Balkan Savaşı sırasında, toplam 50 bin dolayında kadın ve kız çocuğu aynı akibete uğradı. 15.000'den fazla kadın ve çocuk tecavüze uğradı... Burundi ve Ruanda'da Tutsilerle Hutuların kavgasında, ilk öldürülenler kadınlar ve çocuklardı. Yalnız Ruanda'da bir yılda 15.000'den fazla kadın ve kız çocuğu tecavüze uğradı. Yine son yıllarda, Kamboçya, Liberya, Peru, Somali ve Uganda'daki silahlı çatışmalarda kadınların ırzına toplu hâlde geçildiği ortaya çıktı. Daha iki yıl önceydi: Uluslararası Af Örgütü, Sudan'ın Darfur bölgesinde yüzlerce kadının; Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde binlerce kadının tecavüze uğradığını, Kolombiya, Nepal, Hindistan, Çeçenistan ya da Salomon Adaları'ndaki tüm çatışmalarda yine kadınların tecavüz kurbanı olduğunu belirtiyordu.”⁴ Irak'ta “2003'ten beri işgal kuvvetleri, milis ve polis güçlerinin gerçekleştirdiği 1053 kayıtlı tecavüz vakası yaşandığı” belirtiliyor.⁵

- Konuyla ilgili bir nokta daha: Bilmem biliyor musunuz; BMÖ yakın zaman önce Liberya'da görevli erkek personelini geri çekerek yerine kadın görevliler gönderdi. Neden mi? “Geçen yıl çocuklara yardım örgütü Save the Children, Liberya'da faaliyet gösteren yerel ve uluslararası yardım kuruluşu görevlilerinin gıda karşılığında çocukları cinsel olarak sömürmeyi sürdürdüğünü açıklamıştı. Örgüt, polis, öğretmen, yardım görevlisi ya da barış gücü askerleriyle cinsel ilişkiye giren kız çocuklarının yaşının sekize kadar düştüğünü de belirtmişti. Karşılığında kızların genelde yiyecek aldığı, bazen de sadece otomobile bir tur atmak ya da bir film izlemek gibi son derece masum 'ödüllere' rastlandığı

³ “Hindistan: Kadın cehennemi”, *Cumhuriyet*, 1 Haziran 2006, s. 11.

⁴ Zeynep Oral, “Yoksulluk ve Şiddet ilişkisi...”, *Cumhuriyet*, 23 Eylül 2006, s. 8.

⁵ Hayfa Zangana, “İrakilik Kadın Saddam'ı Arayacak Hâlde”, *The Guardian*, 6 Mart 2007.

açıklanmıştı. Örgüt, 12 yaşından büyük kızların yarısının düzenli olarak bu yola başvurduğunu belirtiyordu.

Vakaların çoğuna iç savaş nedeniyle evinden olmuş çocukların barındığı kamplarda rastlansa da, bir kısmı da bunu bir 'geçinme yöntemi' olarak kullanan, evlerine dönmüş ailelerden oluşuyordu.”⁶

YA TÜRKİYE?

Türkiye, “kadınlık durumu”na ilişkin verilerde dünya “trend”lerini yakından takip etmekte.

Kadınların genel ortalamada yüzde 45.3'ünün, kırsal kesimdeyse yüzde 69.4'ünün ücretsiz aile işçisi olduğu ülkemizde “tarım dışı sektörde ücretli çalışan kadın oranı, son derece düşüktür. 2002 araştırmalarına göre kadınların yoksulluk düzeylerinde giderek bir artış söz konusudur. İstihdam, özellikle yüzde 57.4 oranında kadının çalıştığı tarım sektöründe, geniş ölçüde mevsimsel özellik taşımaktadır. Tarım sektöründen kaynaklanan işsizlik ise kadınlar için yüzde 18.2, erkekler için ise yüzde 11.3'tür. (...) İstihdama katılım, aynı zamanda bir eğitim sorunudur. Ancak kadın eğitimi yönünden yeni verilere baktığımızda, tüm eğitim düzeylerinde toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesinin açıkça ihlal edildiği görülmektedir.

Türkiye'nin güneyinde ve doğusunda, 6-14 yaş arasındaki kız çocuklarının yüzde 50'sinden fazlası okula gidememektedir. Kırsal kesimlerde ise 11-14 yaş arası kızların yüzde 60'ından fazlası okula kayıtlı değildir.”⁷

Bir başka deyişle, Türkiyeli kadınların yüzde 19'u okur-yazar olmadığı, yüzde 21'inin okur-yazar olmakla birlikte bir okuldan mezun olmadığı, yüzde 37'sinin ise, yalnızca ilköğrenim diplomalı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, yüzde 77 gibi bir oranın ilkokulun üzerinde öğrenim görmediği ortaya çıkmaktadır. Tarım dışı kadın istihdamı yüzde 24 düzeyinde seyretmekte, bu kadınların büyük çoğunluğunu (yüzde 70) ise, yüksek öğrenimliler oluşturmaktadır!

Dahası var; hem tarımda hem de tarım-dışında

“kayıtdışı” en çok, kadınları sevmektedir: “Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından açıklanan ekim dönemi hanehalkı işgücü araştırmasına göre tarım sektöründe istihdam edilen 100 kadından yalnızca biri, bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı.” Her iki çalışandan birinin sosyal güvenlikten yoksun olduğu ve 11 milyon 79 kişinin “kayıtdışı” çalıştığı ülkemizde, “tarım sektöründe çalışan erkekler arasında kayıtdışı istihdam oranı yüzde 79'ken kadınlar arasında yüzde 99. Bu, tarım sektöründe çalışan her 100 kadından yalnızca birinin bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olduğunu gösteriyor. Türkiye'de istihdam edilen 5 milyon 931 kadın toplam istihdamın yüzde 26'sını oluştururken kadınlarda kayıtdışı istihdam oranı yüzde 66.”⁸

Türkiye'de kadınların siyasal temsili konusunda fazla söz etmeye gerek var mı? Biz “dünyada seçim yapılan ve kadın parlamenterleri bulunan 173 ülke arasında Türkiye'nin yerinin 160'ıncı sıra” olduğunu, kadın milletvekili oranları açısından Mozambik, Burundi, Tanzanya, Uganda, Surinam, Etiyopya, Bolivya, Türkmenistan, Bangladeş, Kazakistan, Kongo gibi ülkelerin oranları”nın Türkiye'yi “bazen ikiye, bazen de beşe”⁹ kattığını anımsatıp geçelim.

Ve cinsel şiddet... Ka-Der'in 2003 “Kadın Sorunlarına Çözüm Arayışı Kurultayı”na sunulan raporlar, Türkiye'de tüm kadınların dörtte birinin şiddete uğradığına ve şiddete uğrayan kadınların dörtte üçünde failin, kadının eşi olduğuna işaret ediyor. Her 4 kız çocuktan ve her 7 erkek çocuktan birinin cinsel şiddete uğradığı ülkemizde, 5-10 yaş arası çocukların yüzde 55'i, 10-16 yaş arası çocukların yüzde 40'ı ensest mağduru.”¹⁰

Bu kadarı yetmez mi?

SORUN “GELENEKÇİLİK” Mİ?

Ancak hemen vurgulayayım: Ne denli acı verici olursa olsun, bu rakam ve oranları art arda dizmek gerçekte fazla bir anlam ifade etmiyor. Sorun bunları anlamlandırabilmek/ yorumlayabilmek. Yani hangi koşulların kadınların tüm dünyada ve

⁶ “Liberyalı Yorgun Savaşçı Kadın Şefkatine Muhtaç!”, *Radikal*, 1 Şubat 2007, s.2.

⁷ Şükran Soner, “Kölelik; Kadınların Çalışma Düzeni”, *Cumhuriyet*, 2 Ekim 2006, s.6.

⁸ Tuğba Tekerek, “Her 100 Kadından Sadece 1'inin Güvencesi Var”, *Milliyet*, 16 Ocak 2007, s.6.

⁹ Orhan Erinc, “Kadınlarımızın Durumu...”, *Cumhuriyet*, 4 Aralık 2006, s.7.

¹⁰ Zeynep Oral, “Sayılar Neyi Söyler?”, *Cumhuriyet*, 23 Eylül 2006, s.8.

her alanda böylesi bir muazzam ayrımcılıkla yüzyüze kalmasına yol açtığını kavrayabilmek... Çünkü çözüm önerileri bu “teşhis”le bağlantılı olarak formüle ediliyor.

Son dönemlerde kadınların uğradığı ayrımcılığa ilişkin, birbiriyle bağlantılı iki tahlil çerçevesi öne çıkmış gözüküyor; özellikle Batı dünyasında.

Bunlardan ilki, kadınlara yönelik ayrımcılığı “modernlik-gelenekçilik” çerçevesine yerleştirmekte. Yeryüzünde mağdur ve madûn durumdaki, yani eğitimsiz, ücretli istihdamdan dışlanmış, eğitimsiz, cinsel şiddete uğrayan, dayak yiyen, sünnet edilen, siyaset alanından dışlanan vb. kadınların büyük çoğunluğu, Batı dışındaki, gelenekselliğin ağır bastığı ülkelerde yaşamaktadır, bu görüşe göre. Ve koşulları gelenekçi/dinsel vb. baskılardan kaynaklanmaktadır.

Teşhis bu olunca, tedavisi de “modernleşme”

olacaktır. Modernleşme ilerledikçe, bu ülkelerde kadınlara yönelik yasal çerçevede düzeltimler yapılacak, kadınların eğitim düzeyleri yükselecek, çalışma yaşamına daha fazla katılacaklar, ekonomik bağımsızlıklarını kazandıkça özgüvenleri artacak, siyasette daha fazla temsil edilecekler... vb.'dir.

Yani kadınlar feodal/ataerkil/dinsel vb. geleneklerden sıyrıldıkça, özgürleşecekler ve kadın “sorunu” çözümlenecektir.

Ancak bu görüşün sahipleri, “modern” dünyadaki kadın görüntülerinin neden pek de iç açıcı olmadığını açıklayamamaktadır. Örneğin “gelişmiş” ülkelerde kadınların büyük çoğunluğunun neden düşük ücretli, yarı ya da esnek zamanlı işlerde çalıştığını; kadın ve erkek ücretleri arasındaki farkın neden yüzde 15-20 arasında seyrettiğini; neden sayıları gün geçtikçe artan yoksulların büyük bölümünün kadınlar olduğunu; kadınlara yönelik şiddetin azalmak bir yana, yıl be yıl arttığını; ya da neden bu ülkelerden sözgelimi Güneydoğu Asya ülkelerine, 8-9 yaşındaki kız çocuklarla ilişki kurmak üzere seks safarileri düzenlendiğini açıklayamamaktadır.

YOKSA “AZGELİŞMİŞLİK” Mİ? - “MİKROKREDİ” Mİ DEDİNİZ?

Modernleşmeci görüşle bağlantılı bir başka tahlil çerçevesi ise, kadınlık durumunu daha iktisadî terimlerle, yani az gelişmişlik ve yoksullukla açıklayan yaklaşımlardır-ki bunlar, Dünya Bankası, BM ve bağlantılı kuruluşlar, Kuzeyli STÖ'ler vb.nin literatüründe sık sık görülmektedir. Bu görüşe göre öncelik, kadınların eğitilmesi ve piyasa ekonomisine katılımlarının sağlanmasıdır. Kadınlar piyasa aktörlerine dönüştükçe, yoksulluk koşullarından kurtulacak, insanî gelişim endeksleri yükselecek, hatta bu yolla piyasayı da canlandıracaklardır. Bir başka deyişle kadınlara karşı ayrımcılık sorununu çözecek mekanizmalar, bizzat piyasada mevcuttur!

Ülkemizde “Haydi kızlar okula”, “Baba beni okula gönder”, “Kardelenler” gibi büyük holdinglerin desteğiyle yürütülen projelerin gerisindeki mantık budur; ve en çarpıcı örneğini, “yoksulluğa mucize çözüm” olarak allanıp pullanan ve Bangladeş’li yaratıcısı Muhammed Yunus’a 2006 Nobel Barış Ödülü’nü kazandıran “mikrokredi” uygulamasında bulmaktadır.

Türkiye’ye AKP Diyarbakır milletvekili Aziz Akgül eliyle getirilen ve pilot uygulamaları bir süredir

devam eden projenin hedefi, biliniyor, yoksullara, özellikle de yoksul kadınlara 100-150 USD dolayında küçük miktarlarda kredi dağıtılarak "iş sahibi" olmalarını sağlamaktır. Böylelikle krediden yararlanan yoksulların, kendi olanaklarıyla yoksulluğu yenecekleri söylenmektedir. Ancak kazın ayağı, farklı.

Yunus'un kurucusu olduğu Grameen Bankası'nın uyguladığı hâliyle "mikrokredi"den yararlanmak isteyen yoksul kadınların, üyeleri birbirine kefil olan kooperatifler oluşturmaları istenmekte, böylece borçların geri ödenmesi, kolektif baskı aracılığıyla güvence altına alınmaktadır. Kredi faizleri, normal banka faizlerinin kat be kat üzerindedir: yüzde 45-50 dolaylarında. Krediler genellikle STÖ'ler eliyle dağıtılmakta, genellikle krediden yararlanan kooperatifin ürünlerinin pazarlamasını da yapan STÖ, aynı zamanda bankaya karşı kredinin geri ödenmesi konusunda garantör pozisyonunu üstlenmektedir. Kredilerin geri ödemeleri, banka ödemelerinden çok daha sıktır; haftada bir, hatta kimi zaman iki kez.

Böylelikle, yüzde 95'lerde seyreden geri dönüş oranı ve yüksek faiz getirisiyle mikrokredi, finans devlerinin de ilgisini çekmeye başlamış, Citygroup, Deutsche Bank şimdiden alana el atmışlardır. Türkiye'de ise, yalnızca mikrokredi alanında faaliyet gösterecek bir banka kurulmasına ilişkin yasa tasarısı, Meclis gündemine geleceği günü bekliyor.

Yoksulluğun "neo-liberal" çözümü mikrokredi, serbest piyasa sistemi açısından da "ballı" getiriler sağlamakta. Yoksulların yoksulluktan kurtulabilme "ihtimali"nin maliyetini yoksulların sırtına yükleyen sistem, bu yolla üretken hâle gelebilecek marjinal kesimleri -yine çok düşük maliyetlerle- piyasaya dahil etmiş oluyor. Bu kesimler genellikle hane temelinde, çok düşük gelirlerle çalışmaya razı olduklarından, ürünlerini ucuza kapatıp yüksek bir kâr marjıyla pazarlanması, işin cabası... [Bu durum özellikle organik tarım, yerel el sanatları vb. alanlarda gözlemlenmekte; pek çok STÖ, bu gibi "alternatif" ürünleri pazarlarken bir yandan "çevreci", "yerli (ya da kadın) hakları savunucusu" görüntüsünü kimseye kaptırmazken, bir yandan da tatlı kârlar devşirebiliyorlar.]

Peki mikrokreditinin hedef kitlesine, yani yoksullara

getirisi ne?

Bir yoksullukla mücadele programı olarak sunulsa da, mikrokredi projelerinin hedefleri arasında tüm sosyal güvenceleriyle birlikte düzenli bir istihdam yaratmak gibi bir kalem bulunmuyor. Proje, daha çok enformel sektörü düzenlemeyi hedeflemekte.

Küçük kredilerle "belini doğrultabilen" az sayıdaki yoksul girişimci ise, piyasanın dalgalanmaları karşısında en savunmasız kesimi oluşturuyorlar. Örneğin ürünlerine talep düştüğünde, geçimlik üretimlerini de çoğunlukla terk etmiş olduklarından, açlık sınırının gerisine düşmeleri iştenden bile oluyor.

Ve nihayet mikrokredi, kadınların iş yükünü ve borcunu arttırırken, elde ettiği geliri bağımsızca tasarruf edebilmelerini güvence altına almıyor. Kredi dağıtımında kadınlara öncelik tanındığından, erkekler karılarını ya da kızlarını borç yükü altına sokup iş yüklerini arttırırken, gelire pekala el koyabilmekteler. Bu "dahiyane" fikrin toplumsal cinsiyet rollerini dönüştürmede etkili olabileceğini öne sürmek, zor.

Geriye kalıyor bir "Kül Kedisi" masalı... İnşaat işçisinden türküçü, varoş delikanlısından futbol yıldızı, köylü kızın manken, mahalle bıçkınından Mafya babası yaratan türden...

Oysa dünyada yoksulluğu alt edebilmenin çok daha dolambaçsız bir yolu var. Bugün Kuzey ülkeleri Afrika, Latin Amerika ve Doğu Asya ülkelerinin dış ticareti karşısında uyguladıkları korumacı tedbirlerden vaz geçseler, ya da borç faizlerini silseler, dünya yoksulluğu büyük ölçüde giderilebilir. Günümüzde Güney ülkelerinin ihracatındaki yüzde 1'lik bir artışın, 128 milyon kadın ve erkeği açlıktan kurtaracağı hesaplanmakta.

Özetle, "mikrokredi gibi uygulamalar, kamusal çözümlerin yerine bireysel çözümlerin öne çıkmasının araçları ve/veya göstergeleri. (...) Dünya malının yarısının nüfusun yüzde 2'sinin elinde olduğu, diğer taraftan insanlığın yarısının dünya servetinden aldığı payın yüzde 1 olduğu bir düzende, meseleyi mikrokredi ile mi çözeceksiniz? Dalga mı geçiyorsunuz?"¹¹

PEKİ YA NEDEN?

Evet, "yoksullukla mücadele" söylemi, neo-liberal kapitalizmin elinde dünya yoksulluğunun gerçek

¹¹ Nuray Mert, "Neoliberalizmin Nobel alışı", *Radikal*, 14 Aralık 2006, s.6.

(TGBA)

nedenlerini gözlerden gizleyen ideolojik bir araca dönüşmüştür. Şu hâlde gelin, ne modernleşmecilere, ne de “yoksullukla mücadele edenlerin” söylemlerine prim vermeden, yeryüzü kadınlarının yaşamakta olduğu acıların, şiddetin, kırımın, yoksulluğun, ayrımcılığın gerçek failerini ortaya çıkartmaya çalışalım.

Öncelikle, birbirleriyle bağlantılı iki saptama yapalım. Kadınların eşitsizliği bugünün, yani kapitalizmin ürünü değil, kökleri tarihin derinliklerine inen, izi atayanlı kabile/aşiret toplumlarına dek sürülebilecek bir görüngüdür.

Çoğunlukla dışvillikli olan bu tip toplumlarda kadınlar hem soyun sürdürümünde, hem de kabilenin geçimi açısından asli önem taşıyan faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde (tarımsal görevler, hayvancılık) hayati bir rol oynamaktadır. Kabilenin denetimi yaşlı erkekler grubunun elindedir; ve soy/nesep toplumun sürdürülmesinde kritik bir işlev gördüğünden, kadın cinselliğinin denetimi önem kazanmaktadır. Böylelikle kadınlar üzerindeki tahakkümün henüz “sınıflı” olarak nitelenemeyecek atayanlı kabilelerde biçimlendiği ileri sürülebilir.

İkinci saptama ise şu: Tarihte tahakküm ve sömürüye dayalı tüm toplumsal ilişki türleri, bir sınıflı toplum biçiminden diğerine, biçim değiştirerek de olsa devredilir. Yani Asyatik, köleci, yarı-feodal ya da feodal tüm sömürü sistemleri, kabile toplumlarının bağrında biçimlenmiş olan bu eşitsizlik biçimini devralarak yeniden biçimlendirmişlerdir. Ama kadınların eşitsizliği sorunu en çapraşık biçimini kapitalizmde edinecektir.

Şu hâlde yeniden vurgulamalı, kadınların eşitsizliği kapitalizmin bir ürünü değil, deyim yerindeyse, bir “girdi”sidir. Kapitalizm kendisini önceleyen sistemlerden devraldığı diğer eşitsizlikler -kır-kent eşitsizliği, etnik-dinsel azınlıklar, bölgeler arası eşitsizlikler, yöneten-yönetilen eşitsizliği...- gibi, kadın-erkek eşitsizliğini de kendi işlerliği doğrultusunda dönüştürerek içselleştirmiş/işlevselleştirmiştir.

Yükselen kapitalizmin devraldığı kadınlık manzarası, kadınların ikinci sınıf varlıklar olarak konumlarının dinsel buyrultularla tescil edildiği, kamusal alandan, yani iktisadî, siyasal, toplumsal karar alma süreçlerinden dışlandıkları, beden ve cinsellikleri üzerinde ağır bir denetim ve tahakkümün sürdürüldüğü bir sahnedir. Ve “Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik” şiarıyla tarih sahnesine çıkan burjuvazi, kadınların aklî ve fiziksel kapasitelerini bizzat Aydınlanma filozoflarının kaleminden inkâr etmektedir.¹²

Kapitalizm boyunca kadınların her türlü kazanımı, kanları, canları pahasına elde ettiklerinin, taşlanan, hakaretlere uğrayan, hapislerde sürünen İngiliz Sufragette'ler, giyotinde can veren Fransız

¹²“Kadınları duyular yönetir, zihin değil,” diyordu Diderot. “Kendi içinde korkunç kasımlara açık, yılmaz bir organ barındırır... Kadının kafası, öldüklerinde bile duyularının dilini konuşmaya devam eder.” Ve Voltaire de ekliyordu: “Fizik olarak kadın, fizyolojisinden ötürü erkekten daha zayıftır. Kadınları güçsüzleştiren periyodik kanamalar ve bunların bastırılmasından kaynaklanan hastalıklar, gebelik süresi, bebekleri emzirme ve onlara bakma gereği, kol ve bacaklarının inceliği, onları kuvvet ya da dayanıklılık gerektiren işlere uygunsuz hale getirir.” (Michèle Crampe-Casnabet, “Onsekizinci Yüzyıl Felsefesinin bir Örneği”, *Kadınların Tarihi*, cilt III, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005)

Olympe de Gouge tanıdır. . .

Ne ki kapitalist sistem içerisinde kadınların kazandığı her hak, yeni ve farklı eşitsizliklere dönüşecektir. Böylelikle, örneğin mülk edinme, eğitim görme, çalışma, sosyal güvence, seçme ve seçilme gibi hakları kazanmış olmaları, kadınların dünyadaki mülklerin yalnızca yüzde 4'üne sahip olmalarına, eğitim düzeylerinin erkeklerin gerisinde seyretmesine ve "kadınca" alanlara yöneltilmesine, en düşük gelir ve prestijli işlerde yoğunlaşmalarına, erkeklerle ücret farklılığının en iyi koşullarda yüzde 15-20 düzeyinde seyretmesine, siyasal karar mekanizmalarındaki temsillerinin vitrin değerinin üzerine çıkamamasına, eril şiddete uğramalarına, ev işleri ve çocukların bakım yükünü hemen tümüyle üstlenmelerine engel oluşturmamıştır.

Bir başka deyişle sistem, devraldığı eşitsizliği boyutlandırarak sürdürmektedir. Çünkü öncelleri gibi kapitalizm de bir kaynak aktarma rejimidir: emekçilerden patronlara, azınlıklardan hakim gruplara, Güney ülkelerinden Kuzey'e, kadınlardan erkeklere aktarılan kaynakların giderek azalan sayıda elde yoğunlaşması, bir sistem mantığıdır.

Kadınların özgürleşmesi ise, öncelikle bir "kaynak" sorunudur: Kadın emeğine vasıf kazandırmak, eğitimi gerektirir. Çocuk, yaşlı ve hastaların bakımı ve ev işlerini bedelsiz üstlenen kadınların bu işleri yapmaması, sosyal harcamaların artması anlamına gelecektir. Çünkü bunlar piyasanın üstlenebileceği işler değildir: yaygın bakımevleri, çamaşırhaneler vb., yani ev içi hizmetlerin sosyalleştirilmesi kâr mantığıyla "rantabl" gözükmemektedir.¹³

Kadınların, tüm kadınların insan onuruna layık bir gelir düzeyi ve çalışma koşullarıyla istihdamı, serbest piyasa ekonomisine aykırıdır: hem

istihdamın genişletilmesi, hem ücretler düzeyinin yukarı çekilmesi, hem de emek kesimine yönelik diğer sosyal harcamaların (sosyal güvenceler) katlanmasını getirir. Bu nedenle, hatırlayın, SSCB'nin tasfiyesi sürecinde ilk vazgeçilen sosyal alanlardan biri, kadınların istihdamına sağlanan destek olmuştu. . .

Kadınların simgesel değil de, gerçek anlamda her düzlemde (yerel, bölgesel, ulusal, uluslararası) siyaset sahnesinde boy göstermesi, siyasal rantın paylaşımında paydaş sayısını arttıracığı için her yerde dirençle karşılanmaktadır: Fransa'da bir kadının, Segolene Royal'in Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olmasının kendi partisi (Sosyalist Parti) dahil olmak üzere yarattığı fırtınalı tartışmalar, hatırlarda. . .

Dahası, topyekûn bir kadın kurtuluşu perspektifi, tüm bir zihniyet sisteminin dönüşümünü gerektirmektedir. Bu, tüm bir toplumun rehabilitasyonu anlamına gelir. Bu ise, en basitinden kadın bedenlerini metalaştırmaktan çıkarmaya yönelik bir girişimi gerektirecektir. Örneğin otomobil lastiği reklamında kadın bedenlerini kullanmaktan vazgeçilmesini... mankenlerin, artistlerin medyanın ilgi odağı olmaktan çıkartılmasını... devasa pornografi ve fuhuş sektörünün sökülüp atılmasını...¹⁴

Topyekûn zihniyet dönüşümünün bir başka ayağı ise, tüketim toplumu tuzağının birincil hedefi olan kadınların tüketim köleliğinden çıkartılması olacaktır.

Evet, evet; kadın bedeninin her santimetre karesi, kozmetik firmaları tarafından sömürgeleştirilmiş durumda. Tenimizin, saçlarımızın her bir milimetre karesi için yüzlerce marka dolaşiyor piyasada: kırışık giderici, nemlendirici, besleyici kremler, inceltici ürünler, far, rimel, eye-liner, dudak parlatici, ruj, dudak kenarı çizici, şampuan, saç

¹³ Örneğin, "neoliberal" AKP hükümetinin 2007-2009 Dönemi Yatırım Programı Hazırlama Rehberi'nde yer alan bir hüküm: "2007 yılında güvenlik nedeni ve işin yürütülmesi açısından mutlak zorunluluk bulunmaması hali dışında lojman, memur evi, kamp, kreş, misafirhane ve benzer sosyal tesis yatırımı başlatılmayacaktır. Çok zorunlu haller dışında mevcut tesislerin bakım ve onarımları için ödenek tahsis edilmeyecektir." Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Murat Başesgioğlu ise (11 Aralık 2006 tarihli Radikal'de) şu açıklamayla özel sektörü de bu "yük"ten kurtarma niyetini açığa çıkarmakta: "Çok sayıda işçi çalıştırana mükellefiyet vermişiz, kreş yap, spor sahası yap demişiz. Bu, işletmeye büyük yük getiriyor. (...) İşletmelerin sırtından bu yükleri alma düşüncemiz var. Bunları inşallah, 2007 yılı içerisinde kamuoyuyla paylaşacağız." (Gülşay Toksöz, "Kadın İstihdamı", *Radikal İki*, 31 Aralık 2006, s.7)

¹⁴ "Erkek kapitalist dünyamız, kadınları, özellikle de yoksul kadınları yerli ve uluslararası pazarda sürekli 'dolaşan' bir mala dönüştürmek üzerine kurulu. Seks ticareti de en büyük pazar haline geldi. Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki fakir kızlar Avrupa ve Amerika'daki zengin ülkelere satılıyor. Yıllık kârı trilyonlarca dolarla ölçülen bu pazar, silah ve uyuşturucu ticaretinden hemen sonra geliyor. Bu ticaret, ABD, İsrail ve Avrupa ülkelerinin Ortadoğu ülkelerine ve diğerlerine açtıkları savaşların alçaklığıyla daha da iğrençleşiyor. Fakir kadınlarsa, 'kölelerin kölesi'." (Nevval el Saadavi, "Kadın, kapitalizmin en büyük kurbanı", *Radikal*, 8 Mart 2007, s.12.)

(TGBA)

kremler, jöle, oje, tırnak cilası, oje silici, yaldız, tüy dökücü, nasır giderici...

Ve de kadınları en iyi aşçı, en süper temizlikçi, en titiz anne, en baştan çıkartıcı yosma... olmaya çağırılan milyonlarca ürün... Çok değil, 20 yıl öncesinde bir torba arap sabunu, bir kalıp beyaz sabunun gördüğü işi, günümüzde yüzlerce ürün karşılıyor: deterjanlar, yağ sökücüler, halı şampuanları, parlaticılar, kireç gidericiler, koku vericiler, koku gidericiler, cilalar...

Özetle, çağımız kapitalizminin, yani tüketim kapitalizminin hedef tahtasında "önce kadınlar ve çocuklar" yazılı... Hâl böyle olunca, sistemin kadınlar adına sahiplenebileceği tek "özgürlük projesi", tüketmek, daha çok, daha sınırsız tüketmek olabilmektedir ancak...

Günümüz kapitalizminin bir avuç çok-uluslu şirketin tüm yeryüzü üzerinde, hem doğal hem de

insanî kaynaklar üzerinde sınır tanımayan bir yağmaya dönüştüğü biliniyor. Neo-liberal kapitalizm, bırakın kadınlar için yeni sosyal harcamaları göze almayı, emekçilerin kazanılmış haklarını sıfırlamak, özelleştirmeler aracılığıyla istihdamı daraltmak, çalışmayı esnekleştirerek, örgütsüzleştirerek ve informelleştirerek maliyetini daha da düşürmek peşindedir. Kıran kırana rekabet, güvencesizleştirme, yerinden etme, köksüzleştirme üzerine kurulu ethosunu tüm dünyaya dayatırken, kadınların toplumsal konumuna ilişkin dayanışmacı, eşitlikçi bir zihniyeti biçimlendirme misyonunu nasıl üstlenebilir?

Töre cinayetlerine dertlenen ikiyüzlülük, kadınların 10 YTL'ye bedenlerini satışa çıkartmasını, gencecik kızların cep telefonu kontörü karşılığında fuhuş yapmalarını edepsiz bir suskunlukla karşılıyor.

Kadınların dayak yemesine yanıp yakılan utanmazlık, 8-12 yaş arasındaki kız çocukların sipariş üzerine eve teslim edileceği katalogların internetten yayınlanmasına ses çıkartmıyor. Hatta buna "serbest piyasa gereği" diye alkış tutuyor!

Kadınlar bedenlerinin her bir santimetre karesini, emek güçlerinin son katresini, bilinçlerinin her köşesini sömürgeleştiren böyle bir sistem içerisinde mi özgürleşecek?

"Haydi canım, sen de!..."

"BAŞKA BİR DÜNYA MÜMKÜN!" KADINLAR İÇİN DE...

Demek ki sorun, geleneklerden sıyrılmama, modernleşme, okuma-yazma seferberlikleri, mikrokredi destekleri vb. ile üstesinden gelinebilecek gibi değil. Kadınların özgür, eşit bireyler olarak yaşamın her alanında varolabilmesi, toplumsal karar alma mekanizmalarına katılabilmesi ancak başka bir toplum tasarımında mümkün olabilecektir. Ancak yeryüzündeki yaşamın sürdürülebilirliği, farklılıklar ve çeşitliliğin meşruluğu, gerçek ve eşitliğe dayalı bir barış, insanlar arasında kör rekabete değil de kardeşlik ve dayanışma fikrine dayalı bir sosyalizm, kadınların potansiyellerini sınırsız ölçüde geliştirme olanağı sağlayabilecektir.

Umarım bu sözlerimden, sosyalizmin kadınları otomatik olarak kurtaracağı, ya da kadın mücadelesinin sosyalizme dek ertelenmesi gereği sonucu çıkartılmaz. Erkeklerin binlerce yıllık iktidarın ("ataerki") kendilerine sağladığı

konforlardan kendiliğinden vazgeçmesi beklenmemeli. Çünkü iktidar yalnızca devlet düzleminde gerçekleşen makro ölçekli bir görüngü değildir; iktidar ilişkileri gündelik yaşamımızın kılcal damarlarına sinmiştir. Onları içselleştirdiğimiz için, farkına varmayız çoğunlukla.

Örneğin gecenin yarısında, bebek ağladığında kalkması için karısını dürtükleyen bir erkek, sosyalist de olsa, bir iktidar uygulayıcısıdır. Kız arkadaşının lafını sürekli ağzına tıkararak onun kendisinin sessiz hayranlığına mahkûm kılan solcu delikanlı da öyle.

Ya da yemek zamanında önüne konulmadığı için hır çıkartan koca; yanından geçen kadının kalçasına çimdik kondurmayı kendine hak bilen mahalle bıçkını; yan dairede oturan bekar kadının eve erkek misafir kabul etmesine bozulan “namus bekçisi” bakkal; kendisi gün boyu toplantı, eylem, afişleme, miting koştururken kadından evi temiz, yemekleri hazır, çocukları tok tutmasını bekleyen militan...

Bunların hepsi, ataerkil iktidarın paydaşlarıdır. Ve toplumsal iktidardaki paylarını elden çıkartmada hiç de istekli değildirler.

Toplumsal muhalefet organlarına, sol partilere, derneklere, sendikalara bir göz atın. Hemen hepsinin yönetim organlarında kadın temsili, acınacak düzeyde. Bir yandan erkekler bu pozisyonları kadınlara kaptırmada gönülsüz davranıp kadın adayların önünü kesmekte. Ama daha da önemlisi, iş ve ev yükü arasında kısılmış kadınlar, bu tip faaliyetlere zaman ayıramamakta, politika yapmanın eril tarzına ayak uyduramadığından özgüven eksikliği duymakta, sendika, parti, dernek vb. faaliyetlerine ayırdığı vakti ev işlerinden, çocuğundan çaldığı

düşüncesiyle suçluluk hissetmekte... vb.dir.¹⁵

Dolayısıyla, kadınların ataerkinden özgürleşmesi sorunu, salt kadınlara yönelik toplumsal desteklerin artırılması sorunu değil, aynı zamanda erkeklerle kadınlar arasındaki mikro-iktidar ilişkilerinin tasfiyesi, gündelik ilişkilerde, mahrem hayatta köklü bir dönüşümün yaşanması sorunudur.¹⁵

Bu, tahakkümde kadınlar bir tarafı oluşturduklarından, kadınlar tarafından yürütülecek bir uğraştır, bir başka deyişle bir kadın hareketini gerektirir. Hayatın her alanında maruz kaldıkları ayrımcılık ve eşitsizliğe karşı duran tekil kadınlara destek olabilecek ve topluca karşı durmaya zemin oluşturabilecek bir kadın hareketini...

Böyle bir hareket, kadınların devasa boyutlardaki sorunlarına, kuşkusuz bugünden yarına köklü çözüm getiremez; ama bizlere ev hapsinin, toplumdaki ikincil konumuzun bir yazgı olmadığını kavratacak, zedelenmiş özgüvenimizi kazanmamızın önünü açacak, yalnız olmadığımızı gösterecek ve toplumsal mücadele süreçlerinde kadınların konumu sorununu sürekli gündemde tutmayı olanaklı kılacaktır.

Hiç kuşku yok ki kadın hareketi, kadınların içerisinde tecrit olacağı bir “kadın varoşu” değildir. Hedefi, kadınların hayatın her alanına aktif ve dönüştürücü, kendilerine güvenen özneler olarak katılmalarını sağlamaktır.

Sözümü şöyle tamamlayayım: Kapitalizm bir yanda sömürülenlerin, ezilenlerin, bir yandıysa sömüren ve ezenlerin yer aldığı dinamik bir denge(sizlik) hâlidir. Adına ister “demokratikleşme” denilsin, ister “sosyal haklar”, ister “kadın hakları” ya da “toplumsal devrim”,

¹⁵“Çalışma Bakanlığı verileri işçi, işveren ve memur sendikalarının yönetimlerinin erkeklerin egemenliğinde olduğunu ortaya koyuyor. Bakanlık istatistiklerinde, işçi, işveren ve memur sendikalarının zorunlu organlarında geçen yıl görev alan yöneticilerin cinsiyet ve işkolları itibarıyla dağılımına yer verildi. Bu verilere göre, 96 işçi sendikasında üçünün başında kadın başkan görev yapıyor. Bu sendikalar dokuma, ağaç ve kara taşımacılığı işkollarında faaliyet gösteriyor. İşçi sendikalarındaki görev alan toplam 489 yönetim kurulu üyesinden 19'u, 284 denetim kurulu üyesinden 19'u, 331 disiplin kurulu üyesinden 10'u kadın. (...)Memur sendikalarında görevli 315 yönetim kurulu üyesinden 26'sı, 177 denetim kurulu üyesinden dokuzu, 182 disiplin kurulu üyesinden 11'i kadın.” (“Sendikalarda Bile Kadının Adı Yok”, *Radikal*, 16 Ocak 2007, s.13.)